

ДО ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ МЕДИЦИНИ В М. ДОЛИНА

В.С. Андрух, В.Н. Андрух, М.В. Слободян

Міська дитяча лікарня, м. Долина, Івано-Франківська обл.
andruch@rambler.ru

К ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ МЕДИЦИНЫ В Г. ДОЛИНА

В.С. Андрух, В.Н. Андрух, М.В. Слободян

Городская детская больница, г. Долина, Ивано-Франковская обл.

HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF MEDICINE IN DOLYNA

V.S. Andruk, V.N. Andruk, M.V. Slobodyan

City Children's Hospital, Dolyna, Ivano-Frankivsk region, Ukraine
andruch@rambler.ru

Резюме. В архівних і літературних джерелах доволі мало інформації про зародження і розвиток медицини у м. Долині. Шляхом систематизації та вивчення різних джерел і архівних документів, опрацюванням офіційної медичної статистики та методом опитування старожилів міста і ветеранів Долинської медичної спільноти, показано зародження та подальший розвиток медицини на цій території від прадавніх часів до сьогодення.

Ключові слова: історія, медицина, м. Долина.

Резюме. В архивных и литературных источниках достаточно мало информации о зарождении и развитии медицины в г. Долина. Путем систематизации и изучением различных источников и архивных документов, обработкой официальной медицинской статистики, а также методом опроса старожилов города и ветеранов Долинской медицинской общности, показано зарождение и дальнейшее развитие медицины на этой территории от прадавних времен до настоящего времени.

Ключевые слова: история, медицина, г. Долина.

Abstract. In the archival and literary sources there is little information on the emergence and development of medicine in Dolyna. Having studied and systematized different sources and archives, processed official medical statistics and interviewed old residents and veterans of the medical community of Dolyna we showed the emergence of medicine and its further development from ancient times up to present.

Keywords: history; medicine; Dolyna.

Історія медицини є одним з розділів загальної історії культури людства та яскравим свідомством всезростаючої єдності людського суспільства, що розвивається. Її вивчення неминуче наводить до розуміння глобальності загальнолюдських проблем і завдань в області охорони здоров'я населення, а у результаті - до усвідомлення власної відповідальності за долю нашої планети.

Перші лікарні в Київській Русі були засновані у XI ст. і більшість з них були притулками прикріпленими до церков. За найдавнішими спогадами така лікарня, можливо, одна з перших на наших теренах, була і в Долині. Про це довідуємося з указу короля Зигмунта II Августа від 16 серпня 1553 р. за яким на користь лікарні бралось одне поліно з воза, що проїжджав через Долину. Дрова використовувались для опалення приміщення. З документу Зигмунта III від 19 березня 1595 р. дізнаємося, що лікарня вже має право одержувати дрова з лісу старости міста. Цікавою є згадка про якогось Шаю, якого оштрафовано за крадені лікарняні дрова на Новичці.

Відомості про подальший розвиток медицини у Долині у вітчизняних архівних і літературних джерелах доволі бідні, так як багатовікове панування Польщі та Австро-Угорщини на Західній Україні було причиною економічної та культурної відсталості цих земель. Колоніальна політика загартників - польських, австрійських, московських тяжко позначалась на медико-санітарному стані та здоров'ї населення, а важкі соціально-економічні умови життя, голод і злидні були причиною масових захворювань. Медичне ж обслуговування було вкрай незадовільним.

У другій половині ХУІІ - початку ХХ століття в Галичині, в тому числі і в Долині, пройшла низка епідемій гострих інфекційних захворювань. Наче примари, блукали хвороби по людських оселях, залишаючи після себе стогін і голосіння:

чума (1705-1777 рр.), холера (1848, 1870, 1880, 1894, 1914 рр.), натуральна віспа (1892 р.), в результаті яких померло багато людей, в тому числі дітей різного віку. Мерців гаками витягували з хат на вози та вивозили за межі населених пунктів, де вкладали до спільних ям, засипаючи трупи гашеним вапном. Деколи смертельно хворі хоронили небіжчиків просто на власних городах. В першій половині ХХ ст. набули значної поширеності тиф, холера дизентерія, грип, гострі дитячі заразні хвороби. Відзначено було і в подальшому розвиток захворювання на туберкульоз і сифіліс. Так, у ліхоті Першої світової війни завезена російськими військами у 1914 р. холера по особливому збирала свої плоди у Долині: люди вимирали цілими сім'ями. Лікарі були безсилі, так як не вистарчало медикаментів і санітарних засобів. Вся дезінфекція обмежувалася побілкою стін вапном, брами обливалися карболом, а діти носили на шії «намиста» із зубців часнику. Померлих хоронили на полях Одиниці. Дотепер це місце називають «холерним цвинтарем (фото 1). До холери додався сказ. Захворівши, тринадцятирічна дівчинка так описує все, що пережила: «...люди остерігалися ходити по околицях міста, бо боялися скажених собак. Ці залишилися бездоглядними через спалені війною села та харчувалися людськими трупами. В червні мене вкусив скажений пес. З двома іншими покусаними дівчатками довелося їхати до закладу доктора Буйвіда в Краків на щеплення. Протягом 28-ми днів, двічі на день нас щеплювала дочка лікаря. Ми жили в лікарні, але дозволялося ходити в місто». Є також згадка про те, що взимку 1919 р. в Долині був великий спалах кашлюку. Хвороба набрала таких масштабів, що майже з кожного дому виносилися маленькі білі труни з померлими дітьми. Очевидці подій описують також про спалах висипного тифу у 1920-1921 рр., що передавався людям від укусів заражених тифозною паличкою вошей. Трагічно про це так

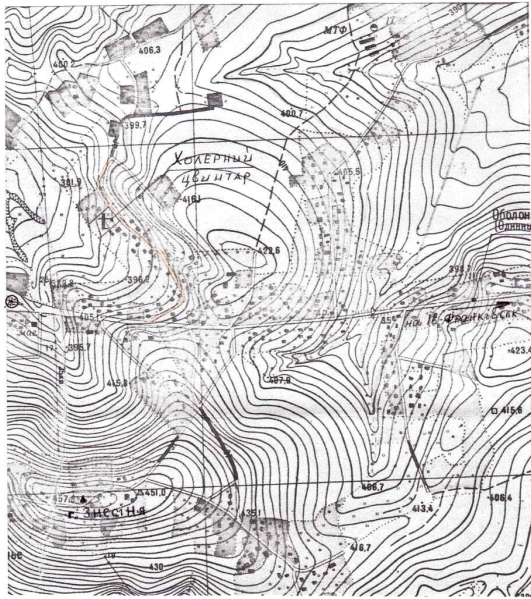

Фото 1. Холерний цвинтар

напророкував собі місцевий лікар Костаркевич, який зловив на собі вошу, яку, напевно, «отримав» від недавно оглянутого хворого на тиф: «буду мати тиф, з якого вже не вийду». Так і сталося... Згадка про першого лікаря в нашому місті датується 1882 р. Ним був доктор Баумель. У 1888 р. є згадка про першу аптеку та аптекаря, чеха Яніка. Відомі імена перших акушерок міста. Спочатку працювала Розалія Біндер, а з 1899 р. положництвом займалася акушерка Кароліна Іванська. Пологи тоді ще приймалися вдома.

До сьогоднішнього дня дійшла добра слава про повітового лікаря Тардовського, який не шкодуючи часу, приймав хворих, їздив підводами до німецьких у найвіддаленіші села. Брав великі гроші у заможних, зате бідних лікував безкоштовно. Був спеціалістом у всіх розділах медицини і всім його лікування допомагало. Тому і не дивно, що у 1922 р. у виборах до сейму і сенату по Долинському виборчому окрузі його кандидатура пройшла без будь-яких перешкод.

Протягом 1919-1922 рр. посаду повітового лікаря Долинщини обіймав Фелікс Сельський, який народився в 1852 р. в с. Колодниці, поблизу Стрия. Навчався на медичному факультеті Віденського університету. Проїшов спеціалізацію з акушерства та гінекології у знаних лікарів Хробака, Рудольфа, Захлоуса, після чого став асистентом у відомого професора К. Рокітанського при шпиталі Марії Терези у м. Відні. У 1883 р. Ф. Сельський переїхав до Львова, де обіймав посаду начальника відділу жіночих недуг міської лікарні. Уважно вивчав і науково обґрунтовував свої лікарські спостереження і вже з 1887 р. у науково-медичних жур-

налах друкуються його праці. У 1914 році лікар Ф. Сельський вийшов на пенсію та оселився у присілку Вигодівка, що поблизу м. Долини, та, як ми уже згадували, почав працювати повітовим лікарем. Будучи неперевершеним спеціалістом, лікував селян, допомагав жінкам, особливо під час патологічних пологів. Вчений ділився своїм досвідом з тими, хто мав нахил до медицини, вчив їх, роздавав медичну літературу. 22 травня 1922 р. селяни Вигодівки, навколишніх сіл, міщани, друзі, колеги зі Львова, Дрогобича, Станіслава, провели в останню путь свого дорогого лікаря.

16 грудня 1897 р. повітовою Радою м. Долини було прийнята ухвала: «З зборів, доходів, фондів закупити ґрунт і побудувати приміщення на 42 ліжка». Будівництво медичної споруди тривало з 1902 до 1904 рр. Однак двохповерховий корпус лікарні офіційно відкритий тільки 12 вересня 1908 р. через тривале облаштування операційного залу, лабораторії, тощо. В готовій будівлі (фото 2.) розмістилася загальна хірургія, відділення внутрішніх хвороб та інші допоміжні відділення. Поруч функціонувало приміщення для інфекційних хворих. Першим директором шпиталю став доктор Людвіг Вейль під керівництвом якого працювало 11 лікарів. Відомо, що вже там акушерка Кароліна Іванська приймала пологи.

Після встановлення радянської влади в 1939 р. медицина опинилася під державною опікою, медичні послуги стали безкоштовними, проте друга світова війна принесла велику шкоду: була зруйнована мережа лікувальних закладів, різко знизився санітарно-епідеміологічний рівень життя населення. Це спричинило відновлення масових захворювань, таких, як туберкульоз, тиф, дизентерія, тощо, які часом переростали в епідемії.

В перші післявоєнні роки одним із завдань ліквідації наслідків війни було відновлення мережі лікувальних закладів і забезпечення ефективного медичного обслуговування населення з допомогою активних протиепідемічних заходів значно знижено рівень захворюваності на небезпечні інфекційні захворювання. Мережа лікувальних закладів розширювалась, приводилася у відповідність до потреб і кількості населення району. Першим повоєнним головним лікарем лікарні був хірург Федір Куніцький. У 1949 р. медичну установу очолив знаний на Прикарпатті хірург, заслужений

Фото 2. Повітова лікарня. м. Долина (1935 р.)

Фото 3. Меморіальна дошка С. Охрончуку на будинку Долинської ЦРЛ (1905-2001 рр.)

лікар УРСР Охрончук Сава Романович.

Сава Романович народився 11 січня 1905 року в с. Тадіївці Володарського району Київської області. У 1934 р. вступив до Білоцерківської фельдшерсько-акушерської школи, яку закінчив з відзнакою та вступив до Київського медінституту. Після 4-го курсу навчання проходив практику у Дніпропетровську, де його застала Велика вітчизняна війна. Досвід хірурга прийшов у фронтових госпіталях. У роки воєнних лихоліть переніс поранення та численні фашистські концтабори. Аж у Завербурті (Австрія) у 1945 р. його звільнили з німецького ув'язнення американські війська. Повернувшись в м. Київ, завершив навчання в медінституті і за професійним призначенням приїхав у 1946 р. в м. Долину. Працював спочатку гінекологом, потім хірургом. С. Охрончук за час лікарської практики провів приблизно 30 тис. операцій. За 55 років своєї роботи став справжнім народним лікарем. Не відмовляв у медичній допомозі і борцям за волю України. У своїх спогадах він не раз описував свої нічні поїздки в загоны повстанців до хворих або поранених воїнів УПА. На ранок же чекав виклику в НКДБ! Миналося!.. Повністю відповідав своєму кредо: «Лікар, як священик, не має права відмовляти любій хворій людині в медичній допомозі!». Під керівництвом С. Охрончука у 1964 р. здані в експлуатацію

нові корпуси Долинської ЦРЛ. Розширилися і відкрилися нові відділи, значно поліпшилися умови праці медичних працівників та умови перебування і якості лікування хворих. Залишивши посаду головного лікаря району у 1974 р., Сава Романович продовжив свою фахову діяльність на ниві хірургії. Свій останній день життя 18 березня 2001 р. лікар провів у лікарні, біля ліжка хворого. Своєю працею Сава Охрончук одним з перших на Прикарпатті заслужив високе звання Заслуженого лікаря України. На його честь у Долинській ЦРЛ у червні 2002 р. відкрито меморіальну дошку (фото 3.). Розповідаючи про Саву Романовича дощільним буде згадати, що в історії національно-визвольного руху на наших теренах брало участь багато інших медиків, які працювали у «партизанських шпитальках». Їхні справжні прізвища скривалися під псевдонімами «Кум», «Пастер», «Христя» і ін. Одна з перших шпитальок була у с. Тростянець Долинського району. Згодом її переведено поблизу с. Липа, а потім в урочище «Марина» за с. Лужки. Майже вся обслуга цієї шпитальки, а також важко поранені партизани загинули підчас раптової вилазки каральних загонів НКВС 23 січня 1946 р. Наступниками Сави Охрончука на ниві організації охорони здоров'я жителів району були: Лобуренко Василь Прокопович (1974-1982 рр.), Клошта Іван Михайлович (1982-1984 рр.), Тимошук Валентин Миколайович (1984- 1990 рр.), Яремчук Ярослав Васильович (1990-1997 рр., 1998-2000 рр.), Полюляк Степан Васильович (1997-1998 рр.), Мельник Петро Іванович (2000- 2008 рр.). З 2008 року головним лікарем Долинського району призначений Романюк Ігор Миколайович.

У зв'язку з розбудовою міста та ростом кількості працюючого населення, у 19-20-х рр. ХХ ст. повітова лікарня вже не задовольняла зростаючі потреби робітників та службовців у медичних послугах. Тому в 1921 р. у м. Долині засновано Касу хворих (фото 4.). Першим її головою став доктор Періш, а директором Кароль Вейман, який старанно опікувався справами медичної установи та доклав багато сил для того, щоб ця лікарня була своєчасно побудована та могла повноцінно функціонувати. Її відкриття припадає на 1928 р. З приходом на Прикарпаття (1939 р.) радянської влади будинок Каси хворих зайняв районний комітет компартії і районний виконавчий комітет. Та у 1973 р. Долинським райвиконкомом прийнято рішення про добудову та реконструкцію цього приміщення з наступною його передачею під дитячу лікарню. Добудова тривала протягом 1974-1977 рр. і 7 жовтня 1977 р. в м. Долина відкрита одна з найбільших на той час на Івано-Франківщині дитяча лікарня. 120-ти

Фото 4. Каса хворих (1928 р.)

ліжковий шпиталь мав також поліклінічне відділення, де проводився прийом маленьких пацієнтів з 4-х спеціальностей: педіатрія, ЛОР, офтальмологія, травматологія. Згодом почав вестися прийом хворих з дитячої неврології, психіатрії, хірургії, кардіології, тощо. Першим головним лікарем цього медичного закладу став В.А.Бунь - вихованець Львівської педіатричної школи, учень корифея педіатрії професора С. Ігнатова. З свого поста В. А. Бунь пішов навечно у 1997 р., залишивши по собі ряд учнів та послідовників. В різні роки дитячу лікарню очолювали В.М.Кондрацький (1997-1990), В.С.Андрух (1990-1998), Н.М.Ви-

сочанська (з 1998 р). За роки діяльності лікарня пройшла етапи становлення, розквіту та стабільності. Під керівництвом педіатра вищої кваліфікаційної категорії В. Буня, колектив лікарні в 1983 р. зайняв II місце у Всесоюзному огляді-конкурсі дитячих лікарень і був нагороджений Грамотою МОЗ СРСР та ВЦРПС. В подальшому розширювався об'єм роботи лікарні, поглиблювалася її спеціалізація: розгорнуто інфекційно-боксовані, неонатологічне ліжка, відкрито відділення інтенсивної терапії. У важких перехідних економічних умовах у 1992 р. відкрито нову дитячу поліклініку, яку вдалося оснастити сучасним обладнанням та медичною апаратурою. Почали функціонувати нові кабінети, введено нові посади лікарів.

В лікарні постійно впроваджуються передові форми організації охорони здоров'я дітей та нові методи діагностики та лікування. Цьому сприяє тісна співпраця з педіатричними кафедрами Івано-Франківського медичного університету та провідними спеціалістами УОЗ Івано-Франківської ОДА, обласної дитячої клінічної лікарні. Зокрема, у якості наставників, вчителів, консультантів в лікарні частими гостями були проф. Р.П. Волосянко, проф. О.Л. Цимбаліста, доц. Б.А. Зубик. Ними читалися лекції з складних розділів педіатрії, здійснювалися клінічні огляди та аналіз складних для діагностики випадків, консультувалися хворі діти. У 1983 р. лікарню відвідав один з корифеїв педіатрії – академік Академії наук вищої школи України, академік Нью-Йоркської академії наук, лауреат Нагороди Святого Володимира проф. П.С. Мошнич, який схвально відгукнувся про її діяльність. Під керівництвом державних науководослідних закладів, працівниками лікарні здійснюється науковий пошук. Ці дослідження друкуються в науково-практичних журналах: «Педіатрія акушерство і гінекологія», «Фізичне виховання у школі», «Сучасна педіатрія», «Галицький лікарський вісник», «Архів клінічної медицини» та інші.

Висока захворюваність на туберкульоз спонукала радянсько-партійні органи відкривати протитуберкульозні шпиталі. Організатором цієї важливої справи стала Марія Лебедева, яка, була ще й чудовим спеціалістом. Так в 1950 р. у селі Гошів відкрито обласний дитячий кістково-туберкульозний санаторій, який з 1 листопада 1963 р. трансформувався у 100-ліжкову туберкульозну лікарню. Її головним лікарем був Д.К. Жиленко, який пропрацював на цій посаді до 1968 р. У 1969 р. Гошівську туберкульозну лікарню перейменовано на Гошівський районний протитуберкульозний диспансер, а з 1971 р. на Долинський районний протитуберкульозний диспансер з стаціонаром на 100 ліжок. До 1989 р. головним лікарем був Л. М. Лазарук. За час його керівництва побудовано лікувально-діагностичний корпус у стаціонарному відділенні, відновлено фасади корпусів лікарні. З 1989 до 1992 р. диспансер очолював Я. М. Піщур. З 3 грудня 1992 р. Долинський фтизіопульмонологічний диспансер очолює висококваліфікований фтизіатр М. Б. Яворська. Основним завданням установи є комплексне кваліфіковане обстеження і лікування хворих на туберкульоз сучасними методами та регулярний диспансерний нагляд і контроль за такими хворими. Здійснюються також заходи направлені на профілактику цієї недуги.

В облаштованому приміщенні у центрі міста розмістилася Долинська стоматологічна поліклініка. Під керівництвом головного лікаря М. Й. Насадюка колектив спрямовує свої зусилля на профілактику та лікування стоматологічних захворювань терапевтичного, хірургічного та ортопедичного профілю. Старожили міста ще пам'ятають умілі руки та добре серце лікарів-стоматологів Тамари Дідович, Валентини Купрієць, Алли Гринь, неперевершеного зубопротезиста Ніну Піддубну. Функціонує у м. Долина відомча медсанчастина нафтогазовидобувного управління

«Долина нафтогаз». Для забезпечення швидкозростаючого розвитку промислового сектору у нафтовій галузі у 1951 р. при нафтовому управлінні створений здоровпункт, яким завідував лікар Я. М. Сабан. Згодом цей заклад переріс у медсанчастину з поліклінікою на 250 відвідувачів і стаціонар на 60 ліжок. У медичному закладі терапевтичного профілю є все для сучасних ендоскопічних досліджень, функціональної діагностики та лабораторних обстежень пацієнтів. У лікарні працюють висококваліфіковані фахівці та середній медперсонал, які удосконалюють знання на курсах підвищення кваліфікації. Більшість з них має значну лікарську практику та високі фахові категорії. Медсанчастина уже сьогодні працює за принципом страхової медицини, укладаючи угоди з підприємствами нафтогазпрому, газотранспортниками та підприємствами інших галузей на медичне обслуговування їх працівників. До ветеранів лікарні належить Михайло Муль, який упродовж довгого часу очолював колектив лікарні.

Санітарно-протиепідемічну роботу в місті та районі забезпечує санітарно-епідеміологічна станція (СЕС) – нині реформована в Долинське районне управління держсанепідслужби в Івано-Франківській області. Протягом багатьох років за показниками гігієнічних та епідеміологічних характеристик, науково-практичної роботи, раціоналізаторства ця установа вважається однією з найкращих в області. Тут не можна не згадати генератора всіх починань, багаторічного керівника цієї служби – к. м. н. М. П. Біду. Глибокі теоретичні знання, лідерські здібності та особисті якості дозволили йому згуртувати навколо себе колектив установи в діяльну команду однодумців, здатних вирішувати найбільш складні проблеми щодо забезпечення епідеміологічного благополуччя міста та району. Успішну діяльність керівника у 1979 р. несподівано обірвала смерть. Та Михайло Петрович залишив після себе дух новаторства у своїх наступниках: Є.О. Власюка, В.Г. Кулібаби, М.В. Петрушки.

За роки діяльності медицина міста пройшла довгий та тернистий шлях удосконалень, реорганізацій, скорочень, оптимізацій, реформувань. Зараз під керівництвом головного лікаря району, крім центральної районної лікарні, Вигодської міської, Долинської міської дитячої лікарні, стоматологічної поліклініки, є ще тридцять три ФАПи та сім амбулаторій. У цих медичних установах в даний час хвора людина має можливість одержати висококваліфіковану допомогу з будь-якого профілю захворювання. Цю допомогу забезпечують 1250 медичних працівників, серед яких 240 лікарів (атестовано на високі фахові категорії – 145 лікарів).

Та... не без проблем! На шляху утвердження України як соціальної держави, забезпечення принципів соціальної справедливості у вирішенні соціально-економічних проблем працівників медичної галузі залишається незадовільним. Держава несправедливо підходить до фінансування охорони здоров'я, оплати праці медичних працівників та їхнього соціального захисту. Низька частка витрат на галузь відносно внутрішнього валового продукту коливається в межах 2,9 – 3,7%, що змушує медицину балансувати на межі виживання. Складається враження, що ми ніколи не досягнемо збільшення видатків на медицину до загальноєвропейського рівня – 10%. Породженням соціальної несправедливості стало таке ганебне явище, як бідність серед працюючих у медичній галузі. Так лікарі, які ще на початку трансформаційного періоду мали середні доходи, то сьогодні вони, у більшості, опинилися серед «нових бідних». Якщо співвідношення середньої заробітної плати медика до прожиткового мінімуму у 1990 р. складало 5,95, то зараз лише 2,8. Не краща ситуація і з пенсійним забезпеченням. Неможливість медичного працівника вижити на пенсію заставляє його продовжувати працювати. Недаремно частка пенсіонерів у нашій галузі чи не найвища – 30-35%.

Все ж медики Долинщини усвідомлюють труднощі у становленні незалежної, демократичної, європейської України, вірять у перспективу істотного поліпшення матеріальних умов праці і водночас продовжують самовіддано трудитися в ім'я кращої долі свого народу.

Література

- 1 Андрух В. С. ЛІКАР ЩАСНИЙ-СЕЛЬСЬКИЙ // Всеукраїнський літер-художній і громадсько-політичний журнал «ПЕРЕВАЛ» 1999 - №11- ст. 59
2. Андрух В. С., Височанська Н. М. ДОЛИНСЬКА ДИТЯЧА ЛІКАРНЯ: МИНУЛЕ ТА СУЧАСНЕ // Галицький лікарський вісник – 2011 – Т-18 - №4 – ст. 162-163
3. Андрух В. С. НЕ ЗАБУВАЄМО газ. «Пульс профспілки» №8, 01.07.09 р.
4. Андрух В. С. НАРИСИ З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ МЕДИЦИНИ В м. ДОЛИНІ //В книзі ІСТОРІЯ ДОЛИНИ (ВІД НАЙДАВНІШИХ ЧАСІВ ДО НАШИХ ДНІВ) – ДОЛИНА – 2015, с. 290-302
5. Арсенич П. УКРАЇНСЬКІ ЛІКАРІ ПРИКАРПАТТЯ // Коломия, товариство «Вік»-1995 б. Борис М. НЕСКОРЕНА ДОЛИНЩИНА //книга 2 «Нова зоря» - 2008 р.
7. Борис М. СКАРБИ ЗЕМЛІ ДОЛИНСЬКОЇ /Видавництво «Гая» - 2009 р.
8. Болгарович З.С. НАРОДНЕ ЛІКУВАННЯ УКРАЇНЦІВ КАРПАТ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. / Київ: «Наукова думка» - 1980 р.
9. Бондар Г.В. ЕЛІТА МЕДИЦИНИ УКРАЇНИ ІНТЕРТЕХНОДРУК - 2011
10. Бугрій С. ВІЛЬНЕ КОРОЛІВСЬКЕ МІСТО ДОЛИНА // Долина, вид. “Посвіт”.
11. Ярема Богайчук НА СТОРОЖІ ЗДОРОВ'Я ТЛУМАЧЧИНИ //Івано-Франківськ «Нова зоря» - 2003 р.
12. Я. Воробець, В. Ткачук ШЛЯХАМИ ПОШУКІВ ЗДОРОВ'Я //Фірма ПрутПринт «Снятин» - 1997 р.
13. Верхратський С.А. ІСТОРІЯ МЕДИЦИНИ /Київ: «Вища школа»-1983 р.
14. газ. Золото Карпат НАШЕ ЗДОРОВ'Я В НАШИХ РУКАХ №14, 17.02.11 р.
15. газ. Червона Долина ВАРТОВІ ЗДОРОВ'Я №43, 20.06.70 р.
16. газ. Добра справа НОВА ЛІКАРНЯ – ДО БОЙКІВСЬКОГО ФЕСТИВАЛЮ №25, 24.06.11 р.
17. газ. Пульс профспілки ІНФОРМАЦІЯ ЩОДО СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПИТАНЬ ПРАЦІВНИКІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ // №5, 03. 2012
18. ЗВЕДЕНІ РІЧНІ ЗВІТИ ДОЛИНСЬКОЇ ЦРЛ 2006 – 2012 рр.
19. Історія міст і сіл Української РСР. Івано-Франківська область – Київ, головна редакція УРЕ АН УРСР, 1971 р.
20. Охрончук С. НАБЛАГО ЛЮДИНИ //газ. Червона Долина №46, 20.06.70 р.
21. Олійник В. ДОКТОР ОХРОНЧУК ІДЕ: ВСТАНЬТЕ! // Газета «Галичина» 28.12.1999 р.
22. Пундій П. УКРАЇНСЬКІ ЛІКАРІ. // Бібліографічний довідник, книга 1 -2, Львів – Чикаго, 1994,1996 р.р. 23. Franciszek Stemler LUDZIE DOLINY oficina wydawnicza «Interium», Warszawa–1991. 24. Kostowiecka Yanina Z przeszlosci Doliny – Lwow, 1936. 25. Piestrak F. Szkic monograficzny salin Dolinskich – Lwow. 1936.

Одержано 04.04.2016 року.